

Osvob., 9. VI.) in Šalda (š. Zap. I, 10), ki celo trdi, da je Bř. edino v Kvapilu videl sorodno dušo in idejnega predhodnika; in iz esejev je videti docela nasprotno umetniško naziranje; ni se spojil s to družino, dasi je z njo sodeloval. — Zdi se mi, da igrajo v tem sporu vlogo bogvekakaka osebna nasprotstva, kajti Bř. duhovni pojav je bil mogoč samo v zibelki svojevrstnega nastroja 90 let, ki ga je na Češkem predstavljala »Mod. rev.«; resnica pa je tudi, da se je Bř. razvil v docela drugo smer od aristokratske parfimirane teoretike Arnošta Procházke.

In niti izvršitev protokolirane poslednje volje se ni brez ugovora izvršila. Březina je zapustil svojo veliko knjižnico (v devetih omarah 3074 številke v 4407 zvezkih; izmed slovenskih knjig je imel samo brošuro: Omladina 25 let po procesu, in — če se ne motim — »Katoliški Obzornik« z Grivčevu studiju; Cankarjevega »Kurenta« je imel le v Vybíralovem prevodu) dvema ustanovama: gimnaziji v Mor. Budějovicah in Masarykovi univerzi v Brnu. Čuli so se glasovi, naj se oporoka ovrže ali izpremeni tako, da se celotna shrani na reprezentančnem mestu na univerzi (A. Novák), drugi pa, da ostane nedotaknjena na starem mestu v »Bř. muzeju« (Jiří Karásek). Dedič, inspektor Lukšů, je odločil v zmislu oporoke, da beletristiko dobi gimnazija, znanstvo — univerza.

Březina je pokopan. Vse se trudi, da se ohrani vsak spomin njegovega zemskega bivanja, vsaka beseda, ki so jo kdaj izgovorila mojstrove usta, ne glede na to, da ga zapletejo v številna protislovja. Za obelodanjenje celotne ostaline in privatnih pogovorov so se zavzeli A. Novák, Ot. Fischer, K. Čapek, A. Veselý, Píck, Magr (cf. Lid. Nov., 15. IV.), proti pa večni oponent Jiří Karásek ze Lvovic (Lit. Rozh., junija), ki da se mu smili Bř.: »najboljši prijatelj mu lahko škoduje«; in — Šalda (Zap. II, št. 1) v članku »Pensnikovo delo in njegova zasebnost«, ki z znanstvenokritičnega stališča oporeka neizbranemu eckermannstvu, ki ga ima na vesti »naturalistično orientirana smer lit. historije in kritike; pesniške knjige pa imajo tako malo čitateljev, ko je vendar v njih poet hotel povedati vse, kar je imel za javnost«.

*

Literatura o Březini se šele pričinja. S tem, kar sem na tem mestu zbral, sem hotel le zadostiti svoji želji, da osvetlim češke literarne razmere in — počastim poetov spomin. Vem, da bi bilo zanimivo podati še pogled v rokopisno ostalino poetovo, ki sem jo imel v rokah, pa dvomim, če bo sploh kdo kdaj mogel razrešiti njeno skrivnost. Ohranjeni so trije debeli snopi »letečih listov«, brez numeracij, popisani s komponiranjem posameznih figur in stavkov, v neskončnih variacijah v nečitljivi nevezani pokončni pisavi, spominjajoč na Maeterlinckovo. So po večini miselni bliski za zbirko esejev »Skrita dogajanja«. So med njimi celotni eseji, ki so bili pa že obelodanjeni v raznih revijah po »Godbi studentov« in še niso bili skupno izdani (Zmislj boja, Zrcaljenje v globini, Boj s smrtjo, Sedanost, Edino delo); in pa fragmenti novih (Delo, Beseda, Stavba v višini, Delo smrti) ter začetki novih pesmi (Glas, Žena, Sen žene...). Prihodnji urednik ostaline bo mogel izdati le debelo knjigo različno ubranih sentenc, blestečih aforizmov, kristalnatih miselnih vaz... Březina je

vseh dvajset let molka neutrudno tvoril, ustvarjal iz svoje najnujnejše potrebe — zase — kot se vidi iz pisma (Nar. Osvození, 10. IV. 1929): »O, da bi nikdar ne zazrlo tiskarskega stroja, kar pišem, o da bi nad temi vrsticami ne visel drug pogled kot moj, moj bog, že to analiziranje misli, spominov in čustev, o kakšno je to razkošje.«

Pravijo, da je več, že skoraj dogotovljenih del sežgal.

Zdaj počiva na malem pokopališču sredi široke pokrajine z visokim nebom, pod žalujočim mladim javorom in roke častivcev mu nosijo rož na mirno zaprte oči, ki zro v drug svet, nam še neznan, pa njemu že za življenja tako blizu in domač...

NOVE KNJIGE

SLOVENSKO SLOVSTVO

France Bevk: *Krivda*. Povest. Str. 135. — *Muka gospe Vere*. Str. 104. Založba književne družine »Luč« v Trstu, 1929. *Tuje dete*. Str. 36, *Sestra*, str. 27. Dve noveli v Biblioteki za pouk in zabavo. Tiskarna »Edinost« v Trstu, 1929. — Obe večji deli in krajša spisa nam kažejo Bevka v razvoju štirih let. Prvo med temi deli je novela »Muka gospe Vere« (DS 1925), zadnja je »Krivda«. Po svojem postanku spada prav za prav tudi »Krivda« več let nazaj, zakaj ta povest se je bila pisatelju najprej izoblikovala kot drama »Materin greh« (delo ni izšlo v natisu, pač pa so ga v Gorici z uspehom uprizorili), pa kljub večkratni predelavi se je pisatelju zdelo potrebno, da je izpremenil delo prav v njegovi oblikovni osnovi. Tako je analitično epsko dramo prelil v čisto sintetično epsko. V drami »Materin greh« se namreč izvrši samo katastrofa. Domači sin se maščuje nad hlapcem, ki ga je mati vdova vzela za moža in sodišče obsodi ubijalca, toda sedaj se nenkrat razkrije tudi materin greh; mati je s hlapcem vred kriva smrti svojega prvega moža in očeta svojih otrok. Drama je sicer zelo učinkovita, na koncu celo pretresljiva, uveljavi tudi čustvena nasprotja med materjo in sinom, v glavnem pa vendarle ostaja samo pri dogodkih. V povesti pa ni šlo pisatelju za učinkovitost, ampak za neposredni razvoj zakonov življenja; te je moral postaviti v red enotnega pogleda in nazora. Zato je »Krivda« po izrazu docela novo delo, mnogo popolnejše, zakaj šele v zaporednosti dogodkov, v širših razgledih je pisatelj izrazil in obrazložil to, kar mu v utesnjeni odrski prostornini ni bilo mogoče.

»Krivda« nam vidno priča, koliko se je Bevk v štirih letih spremenil po duhu in izrazu. Ko je Bevk pisal dramo »Materin greh« in novelo »Muka gospe Vere«, je stal na prelomu idejnega naturalizma, predvsem kot pripovedovavec zablod, ki se začno najprej po zakonih družbe in se šele potem nadaljujejo po zakonih življenja, sam pa je dostavil še svoje posebne etične poudarke. Njegove zgodbe nosijo na zunaj kot dogodek sam na sebi pečat resničnosti, a na znotraj se jim pozna, da so sestavljene po načrtu in da so bolj dosledno, bolj nujno kakor naravno razvite. Časih so te zgodbe postavljene v popolni življenjski goloti, celo v taki, kakršne naši

slabotni naturalisti niso poznali, in zato te golosti v avtorjevi čudni odkritosrčnosti naravnost bolé. Bevk svoje osebe vedno moralno opraviči kot žrtve družbe in se istočasno srdito obrača proti topi javnosti, ki je neposredni krivec in rabelj njegovih ljudi. »Sama sta dopolnila zakone, ki jih nista postavila sama, bolje kot bi jih bili dopolnili vi, ki ste jih postavili. Dajte jima mir! Pokopljite ju!« — tako se konča »Muka gospe Vere«. Povedati in izpovedati, je pisatelj namen. Prav tu sem spada dvoje spisov, ki sta ob istem času izhajala pod psevdonimom v L. Z. (Suženj demona, 1925, in Beg pred senco, 1926), kjer se pisatelju že neposredno, golo pripovedovanje zablod zdi etično delo in ne čuti potrebe, da zgodbe poglobi v smoter sveta in da se izpove z besedo moža, ki skeleče rane sicer ne olepšuje in prikriva, pač pa zrelo in neusmiljeno sodi. Bevkov idejno poudarjeni naturalizem se najbolj jasno kaže v posebnosti njegove oblike. Oblikovno se prav ta dela tupatam močno odklanjajo od doslednega naturalizma in uhajajo iz premočrtnega pripovedovanja v poglede na drugačen svet ter tako poudarjajo miselno osnovo celote. »Muka gospe Vere« je sicer stisnjena skoraj v izključno pripovedovanje dogodkov med možem in ženo, v zgodbo bolne ljubosumnosti, ki raste samo iz sebe; le nekateri pospeški dejanja stoje izven obeh glavnih oseb, sicer pa se grozno dejanje izvrši dosledno po vseh psiholoških stopnjah bolne nature, toda ta premočrtni razvoj istočasno ovirajo močni nagibi iz idejnega sveta. Čeprav te ovire niso več tako močne, da bi zmagale in preprečile katastrofo (n. pr. Verini spomini na mladost, končno iskanje opore v veri), je njihova sporednost z dejanjem tisti stalni odmev, iz katerega se razodeva pisateljev osnovni pogled na svet. Ti idejno usmerjeni refleksi, ki zlasti proti koncu večkrat prekinejo naturalistično zaporednost, kot prave protipodobe zastavijo dejanje. Literarno te idealistične podobe niso nič drugega kot osnove nekdanjega novoromantičnega domačnostnega lirizma, iz katerega je Bevk izšel in ga kot svoje bistvene dediščine ne more premagati, saj je organično ukoreninjen v njem. Kakor si ostro nasprotujeta mesto in vas kot dvoje snovnih in duhovnih nasprotij, kot spoj in odboj nature in civilizacije, tako se v Bevkove meščanske zgodbe, urejene po zakonu naturalistične psihološke nujnosti, spovrača stalno refleksivnost in čustvena idiličnost kot nasprotje naturalizma. To pa ni samo Bevkov problem, ampak je problem tudi naše današnje literature, ki se bori med tradicionalno in novo duhovnostjo in še vedno ne more preboleti romantike in esteticizma.

V tem oziru je »Krivda« ogromen korak naprej, tudi »Tuje dete« kaže v snovi in izvedbi zrelejšo stopnjo. Medtem je namreč Bevk odpravil neverjetno veliko del, po snovi romantičnih in tudi realističnih, a po duhovni osnovi dosledno prodirajoč v globine človeške nature in v njena nepreračunljiva dejanja v življenju. Naj se je Bevk v svoji mnogostranski pisateljski plodovitosti in pripovedovalnem naporu oslonil tu ali tam, v eno smer je dosledno prodiral: iskal je ravnotežja med seboj in svetom in odgrinjal aktualne etične osnove življenja. Njegovi ljudje so ljudje današnje razdvojenosti, njegovi kraji leže po večini v tistem kotu slovenske zemlje, ki je

najbolj ranjena in trpi največjo silo. — To je dvojni svet; svet, kakor je bil in svet, kakor je, se lomí v dušah Bevkovih ljudi.

V »Krivdi« je Bevk osnove življenjskih zablod prenesel na svojo domačo kmečko zemljo, med trde cerkljanske hribovce, ki jih je zajela vojna in prinesla svoje zlo. Tudi »Tuje dete« je zgodba iste pokrajine in istih razmer. V »Krivdi« imamo v potankostih razvito zgodbo, ki smo jo v glavnem že omenjali zgoraj ob označbi »Materinega greha«, vso razpredeno od prvega zametka do široke katastrofe in nazadnje v globokih pogledih na življenje režečo se praznino srca. Pokrajina, kakor jo nam pisatelj slika, je v glavnem še tista, kakor jo je poznal mladi Bevk, impresionistična, svetla — barvita — ljudje na nji pa so daleč od vsake literarne vaše romantike: zdaj vase obrnjeni okorni zamišljeni, zdaj ob vinu in žganju v prešernosti kipeči razigranci. Iz teh dveh skrajnosti se splete težka vaska drama. Mlada ali vsaj še krepka mati stoji ob pohabljenem možu, krepak hlapec v hiši, trd, samozavesten in lokav živi z materjo odraslih otrok; pride nenadna očetova smrt, materina možitev —, vsi ti dogodki iz slučajnih razmer in resničnega življenja dovedejo do katastrofe, ko sin v pijanosti umori hlapca, ne da bi vedel, da je med njim in materjo toliko groznilih skrivnosti. Osebe so risane z živo resničnostjo, ljudje žive v svojem trdem delu in iz prav tako trde nature. S prav dinamično plastiko je orisan pohabljeni Florian, dočim je mati v svoji pasivni naturnosti, ki se le v nekaterih hudih prizorih prelomi, najgloblje zajeta. Ko pade, pada dosledno in postaja zakrknjena, in tudi taka gre z doma s svojo pravico in krivico. Žrtev je le sin Jože, ki so mu uničili vero v mater in v življenje, da vidi odrešenje samo v ječi.

Dasi se dejanje razvija v povestni enostavnosti, je glaven v nji problem življenja, nature in odgovornosti. Pisatelj je ta spor postavil med mater in otroke. Iz tega spora zazija tragika: mati brez žrtvovanja uniči vso družino; njena osebna pravica do življenja rodi same zločine. Vse v povesti se godi po zakonih, bodisi po zakonih krvi, bodisi po zakonih družbe — toda nasproti tem zakonom stoji notranja opravičenost, ki odseva v nezasluženem pa vdanem trpljenju sina Jožeta. Tako je pisatelj s svojim glavnim poudarkom prisluhnil tragiki sveta, ki piše zakone, kakršni zločinca ne morejo opravičiti, ker so nasproti notranjemu človeku neveljavni; poudaril je, da je samo glas vesti pravi sodnik.

Po predmetnosti so Bevkova dela sodobna in aktualna. Zato je na tem mestu treba zavrniti sodbo dr. Vurnika, ki trdi (DS 1929, str. 247 in 282), da današnja literatura ne pozna sodobnih problemov in da je zaostala. Dasi je vsaka primera med glasbo in literaturo glede vsebinske aktualnosti prisiljena, vendar ni mogoče prezreti, da se književnost — dasi težje — vendar dosledno in vztrajno koplje po svoji poti naprej, vsebinsko in tudi izrazno; prav Bevk je eden izmed tistih iz prejšnje dobe, ki pa piše iz časa, da tu ne govorim o mlajših. Poti Bevk ne kaže, a gre v prihodnost. Ni še cel in tudi njegov stil se morda ne bo nikoli harmonično moderno zlil, toda njegova dela so vidno znamenje na razpotju. Mogoče ga ovirajo marsikaki starejši literarni zgledi — vpliv Reymonta, ki ga Bevk tudi prevaja, je v

zadnji povesti viden, toda vedeti je treba, da je prav njegova neharmonična prisposoba, njegov stilno zblojeni govor (»Kako si smešno lep«, Krivda str. 6. — »Florijanu so šinile nekatere predstave v glavo, se prekopicnile ko cirkuški pajaci«, str. 21. »Film predstav se je vrstil pred njegovimi očmi — str. 96.) večkrat ne samo izraz pisateljve naglice, ampak tudi nujen izraz njegove razbite notranjosti, neurejenega časa, splošne naglice in sile, v kateri živimo. V miselnih osnovah pa je v Bevku naravnost protest proti materijalizaciji sodobnega sveta. Bevku razvoj gre stalno navzgor, ne samo v objektivizaciji življenja, ampak tudi v dozorevanju oblikovne svojstvenosti; če odštejemo vplive, ki večkrat bolj lepé na njem, kakor pa se zlijejo ž njim, lahko rečemo, da je Bevk eden najznačilnejših literarnih sodobnikov.

F. K.

R. Maister: **Kitica mojih.** Pesmi. Izdala Tiskovna založba v Mariboru. 1929. Str. 80. — Ideja in dejanje, tako bi jaz naslovil premišljevanje o značaju slovenske duševnosti. Zdi se, da bi nam tako preiskovanje dalo zanimivo idejno-zgodovinsko monografijo našega naroda, ogledalo našega bistva, naših prednosti in naših napak in pomanjkljivosti. Ideja in dejanje, eno kakor drugo je namreč imperativ zgodovine in kulture slehernega naroda. Če se je reklo, da smo Slovenci »liričen« narod, se upiram zgolj negativnemu tolmačenju, ker smatram etične in duhovne naloge za višje od zgolj historičnih. A to odliko nedvomno vsebuje ta oznaka v svojem jedru, čeprav ne zanikam usodnega pasivizma in romantizma v naši krvi. Toda ugotovljeno bodi, da so bili, žal, neredko bolj »lirični« naši politiki nego naši pesniki. To-le se mi je zdelo potrebno povedati ob pesniški zbirki »Kitice mojih«, ki nas zanima predvsem zaradi njenega avtorja. Zakaj Rudolf Maister je eden izmed redkih slovenskih mož dejanja — in dejanje je prav tako večno kakor ideja. Toda za oznako njegove osebnosti ni važna samo ta ugotovitev. Zdi se mi, da moram ob tej zbirki, ki je ni mogoče, ako nočemo biti globoko krivični, soditi edino-le z literarno-estetskih vidikov, opozoriti tudi na nekaj drugega. To knjigo jemljemo res da predvsem kot dokument močne, s širokih narodnih razgledov pomembne osebnosti. Kot taka bo vedno draga vsakemu Slovincu, onemu pa, ki bo kdaj govoril o tem možu, bo še posebej dobrodošel in dragocen komentar. Toda — kar vidimo morda v prvi vrsti mi mladi — ta knjiga je po svojem najpomembnejšem težišču v enaki meri dokument polpretekle naše sodobnosti, kakor katerakoli povojna slovenska umetniška knjiga. Ta mladi rod se prav danes zaveda, da se je v tistih dneh, ko je bil ves naš napor radi srčne stiske obrnjen v notranjost, v klic po prerojenju človeka iz duha, da se je v tistih dneh z ramo ob rami z nami — govorim o mladih — nekdo boril zoper istega duha negacije. To je, kar nas veže z njim kljub formalnemu nasprotju, ki pa je značilno zanj kot pesniškega tvorca. Tega je v bistvu izoblikoval čas ob prelomu stoletja, po eni strani čas po objektivnosti stremečega realizma, a po drugi so že vidne črte nastopajoče slovenske moderne v nastroju dekadentizma, ki je nanj vplival ne toliko z izraznimi sredstvi, kolikor mu je soroden po občutju. Tako srečujemo pri njem v refleksih zlasti Gregor-

čiča, Aškerca, a prav tako so očitni sledovi Cankarjeve »Erotike«. Močan je tudi vpliv narodne pesmi, vsebinsko in oblikovno. Izrazito ne pripada nobeni struji, vzrok oblikovne tipičnosti leži v nemajhni meri nedvomno tudi v dejstvu, da je osebna problematika pri njem skoraj popolnoma izključena kljub nasprotnim poudarkom časa, v katerem se je izoblikoval. To so značilnosti, ki so lastne predvsem njegovim prvi pesniški zbirki, opremljeni s tradicionalnim naslovom »Poezije«, ki so izšle točno pred petindvajsetimi leti. Kar avtorja v »Kitici mojih« najbolj loči od prve zbirke, je večja osebna izčiščenost, tu in tam objektivno pomembnejša snov, dekadentsko-ljubezenski motivi v literarni maniri se umaknejo narodnim in občečloveškim. A ne le motivno, tudi v etičnem pogledu, to je po splošnem odnosu do pojavov življenja, je ta izpremema očitna, ostale pa so še vedno zanj kot pesniškega tvorca značilne poteze: nagnjenje k literarni konvencionalnosti in epičnemu opisu (tudi pri lirskih motivih), poudarjena miselnost v odnosu do pojavov osebnega in objektivnega sveta, domače občutje, naslonitev na narodno pesem, a tudi prizadevanje za gladko obliko, kar ni vselej dobro.

France Vodnik

Tone Seliškar: **Rudi.** Povest za mladino. Izdala in založila Mladinska Matica poverjenišstva UJU. V Ljubljani, 1929. Str. 108. — Pogled na naše mladinsko umetniško snovanje nas pouči, da smo Slovenci v tem oziru še vedno na docela povprečnem, prav za prav podpovprečnem stališču. Kar še bolj zatemačuje to žalostno podobo, je to, da je tozadevni opus številčno že nemajhen, da, prevelik za vzgojo slabega okusa. Kar označuje celokupno produkcijo z malimi izjemami, je nekvaliteta, nekaj, kar je najmanj priporočljivo in česar bi si i želeli najmanj. Zakaj in odkod tako mizerni uspehi, o tem bi se danes že moglo razpravljati. Prvič je ta vzrok zmotno naziranje naše nepoklicne kritike in piščoče mase o bistvu in namenu mladinske umetnosti, ki sta jo oba podredila didaktizmu, čemur se po naše reče — ribarjenje v kalnem. Prvi, namreč »mladinski kritik« je bil pri nas vedno dobrohoten, laživzgojen neznalica, in to vsega: mladinskega sveta, vzgoje in umetnosti. »Naša nežna mladina je zopet dobila v dar delo, polno bogastva in duševne hrane,« tako-le nekako si je on zamislil svoj nepoklicni posel. In potem ta piščoča masa, ta posili-produktivni stan, ta nelegitimna obrtna zadruga »izdelkov za mladino« — ne, zanjjo celo ne najdem poštenega izraza za pravično oceno. Poklicana, da zlomi temu škodljivemu pojavu moč, je po mojem mnenju kritika. Ona naj, kjerkoli se le dá, izpodmika tla in jemlje ugled mladinskemu šundu in išče in ustvarja pogoje za porast in dvig vseh panog mladinske umetnosti: skrbi naj ne le za slovstvo, ampak; za gledališča (marijonetno in »pravo«), predvsem pa tudi za specifično — samo ne čudite se — mladinsko muziko in likovno umetnost. Prav slikarstvo prihaja, menim, najbolj v poštev za najzgodnejšo mladost, kajti psihološko dejstvo je, da je za otroka konkretnost, ki jo umetniško oblikuje fantazija in ne misel, najbolj možna ponazoritev življenja. Na slikovitosti n. pr. so grajene pravljice, pri katerih sta ne le snov, namreč tudi etos podana v konkretni prisposobi. To je tudi najzanesljivejša pot, ki drži iz didaktike k neposrednosti umetniškega sno-